

Konstitutionella aspekter på rättegångskostnader

Martin Sunnqvist

Historik

Vad är rättegångskostnader? PLB

Gamla RB:

- Vardera part stå sin kostnad, om saken varit så mörk och tvivelaktig att den tappande haft skälig orsak till rättegång
- Även olika utgång i TR och HovR – talade för att vardera parten skulle stå sin kostnad
- Rättegångskostnad uppfattades som skadestånd, dvs. en prövning av den tappande partens *skuld* till rättegången skulle göras

NRB:

- Målets utgång ska avgöra
- Detta därför att syftet med rättegången är att bereda rättsskydd – ofullständigt rättsskydd om inte ersättning till vinnande part
- Den som vinner hade rätt redan från början, rättigheter och skyldigheter

Se till ovanstående SOU 1938:44 s. 230-231.

Rättsrealister – Karl Olivecrona

- En dom är ett nytt faktum som ersätter gamla fakta
- Ledde bl.a. till att det ansågs svårt att skilja mellan konstitutiv dom och fastställelse.
- Detta ledde inte till någon återgång till äldre rättegångskostnadstankar.

Nu

- Går det åter bra att tala om rättigheter och skyldigheter
- Men även om vi tänker oss att den som redan har en rättighet ska få denna fastställd i rättegången
- Kan man ifrågasätta om inte det finns fall där rättsläget varit så oklart att det finns skäl att låta vardera parten stå sin kostnad för att de haft goda skäl att få saken prövad
- Rättegångskostnadsfrågorna har också kringgärdats av konstitutionella aspekter

2 kap. 11 § RF

En rättegång ska genomföras rättvist och inom skälig tid.

En rättvis fördelning av rättegångskostnader?

Rättegång inom skälig tid – kostnadsanspråk mot staten om ej tillgodosetts?

NJA 2015 s. 374

En enskild som vinner ett överklagat utmättningsmål som avser fordran på skatt, böter eller liknande har rätt till ersättning av staten för rättegångskostnader som har varit befogade med hänsyn till sakens beskaffenhet.

12. Europadomstolen fann i målet Stankiewicz mot Polen, no. 46917-99, ECHR 2006-VI, att en kränkning hade skett av artikel 6.1 i Europakonventionen genom att makar som hade vunnit ett mål mot polska staten hade nekats ersättning för sina kostnader. [Detta gällde civila rättigheter och skyldigheter.]

14. En ändrad tolkning av 32 § ärendelagen är svår att förena med bestämmelsens ordalydelse, som föreskriver ett ansvar för rättegångskostnader bara i ärenden där "enskilda är motparter till varandra".

18. Bestämmelsen i 2 kap. 11 § andra stycket RF har utformats efter mönster av artikel 6.1 i Europakonventionen, och anknyter till de grundläggande principer som anges där, bl.a. att parterna ska vara likställda i processen (se prop. 2009/10:80 s. 156 ff.). Någon begränsning till sådana fall där prövningen avser civila rättigheter eller skyldigheter – en begränsning som finns i artikel 6.1 i Europakonventionen – gäller inte enligt regeringsformens bestämmelse (se a. prop. s. 161). Grundlagsbestämmelsen har alltså ett vidare tillämpningsområde genom att den gäller alla rättegångar i domstol. Regeringsformens krav på en rättvis rättegång får därför anses gälla en domstols handläggning av överklagade mål om utmätning, som har flera inslag av rättskipning.

- Handlar detta om statens och enskilds likställdhet som parter inför en domstol, eller är det viktiga att enskild fått rätt mot staten? Troligen det senare, eftersom en enskild sannolikt inte kunnat åläggas en ny typ av förpliktelse genom rättspraxis.

NJA 2013 s. 762

I upphandlingsmål står vardera parten sin kostnad i förvaltningsdomstol – men den gamla skadeståndstanken återkommer när ersättningen kan krävas ut senare i allmän domstol:

22. Om en överprövning leder till en rättelse av ett upphandlingsfel, avvärjs oftast den skada som annars skulle kunna uppstå, t.ex. att kontrakt tecknas med en anbudsgivare som rätteligen inte borde ha fått kontraktet. Att en domstol ska kunna ta ställning till ett påstått fel innan en faktisk skada har uppstått är en av avsikterna med överprövningsinstitutet. Om det saknas möjlighet för en anbudsgivare att vid framgång med en ansökan om överprövning erhålla ersättning för skäliga rättegångskostnader såsom skadestånd, kan det avhålla en anbudsgivare från att ansöka om överprövning. Det gäller i vart fall om anbudsgivaren inte är helt säker på att just han (om en rättelse sker) kommer att vinna upphandlingen. Ett sådant övervägande skulle således motverka den avsedda effektiviteten med överprövningsinstitutet och motverka skadeståndets reparativa och preventiva effekt i upphandlingssammanhang. Ändamålsskäl talar således för att skäliga rättegångskostnader, vid framgång i överprövningsprocessen, ska kunna ersättas som skadestånd.

NJA 2012 s. 940

14. I HD har P.S. åberopat även att han har haft skälig anledning att få tvisten prövad. Frågan blir då om det finns förutsättningar att av detta skäl kvitta rättegångskostnaderna med tillämpning av 10 kap. 4 § i 1991 års lag. Så länge de omständigheter som anförs för kvittning inte innebär att den frikände pekats ut som skyldig till brott, utgör oskyldighetspresumtionen inte hinder mot kvittning.

15. Enligt regeln får rätten kvitta rättegångskostnaderna om det finns skäl för det. Som framgår anges i motiven en viss åsyftad tillämpning, nämligen när rätten har en annan uppfattning i brottslighetsfrågan än juryn. I lagtexten gavs regeln emellertid en öppen utformning. I HD har den utgjort stöd för kvittning av kostnaderna när rättens frågor till juryn hade varit felaktigt ställda (se NJA 1976 s. 150).

16. På tryckfrihetsområdet gäller särpräglade processuella förhållanden i de fall brottslighetsfrågan prövas av en jury. Juryn motiverar inte sitt utslag, och ett friande utslag kan inte överklagas. Även om juryn ska tillämpa lagen, förutsätts den samtidigt kunna göra en friare bedömning av det föreliggande processmaterialet och dra andra slutsatser av detta än juristdomaren (jfr SOU 1947:60 s. 185). I vissa situationer kan den som har utsatts för en negativ publicitet ha haft en fullgod anledning att få sin sak prövad i domstol, trots att målet sedan slutar med att han förlorar på grund av att juryn frikänner. Beroende på omständigheterna kan det då finnas skäl att kvitta rättegångskostnaderna. Detta innebär inte att juryns utslag inte respekteras. Bestämmelsen i 10 kap. 4 § i 1991 års lag ger utrymme för en sådan tillämpning.

Även detta fall talar för att en viss återgång till rättsläget före år 1948 har skett.

Sammantaget kan sägas att enskilda som fått rätt mot staten kan ha goda chanser till ersättning i form av skadestånd, och i ett speciellt fall har vardera part fått stå sin

kostnad när det funnits skälig anledning att få tvisten prövad. Avslutningsvis kan man fundera på om det bör finnas en

Mer generell regel om kvittning av kostnader?

Det finns i den norska Tvisteloven:

§ 20-2. Sakskostnader til en part som har vunnet

(1) En part som har vunnet saken, har krav på full erstatning for sine sakskostnader fra motparten.

(2) Saken er vunnet hvis parten har fått medhold fullt ut eller i det vesentlige, eller hvis motpartens sak er avvist eller hevet fordi den er frafalt eller ikke hører under domstolene. Gjelder saken flere krav mellom samme parter, er det samlede utfallet avgjørende.

(3) Motparten kan helt eller delvis fritas for erstatningsansvar hvis tungtveiende grunner gjør det rimelig. Det legges særlig vekt på

a) om det var god grunn til å få saken prøvd fordi den var tvilsom eller først ble bevismessig avklart etter saksanlegget,

b) om den vinnende part kan bebreides at det kom til sak eller har avslått et rimelig forlikstilbud, eller

c) om saken er av velferdsmessig betydning og styrkeforholdet partene imellom tilsier slikt fritak.

I punkten 3 a finns en regel som skulle kunna vara rimlig även i svensk rätt när det gäller frågor om lagprövning, oklara rättslägen där prejudikat behövs, eller fall som liknar NJA 2012 s. 940. Man kan till och med ställa frågan om man borde gå ännu längre och låta staten ansvara för kostnaderna i vissa prejudikatmål – om rättsläget är oklart är det mycket begärt att låta ena parten stå för kostnaderna i alla instanser, men det kan också vara mycket begärt att låta båda parterna svara för sina kostnader. I vissa sådana mål kan man tillskriva staten viss skuld för att lag strider mot grundlag eller för att tydlig lag inte har stiftats.